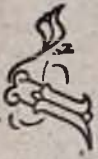

ԽԱՉՍՏՈՒՐ ԱՐՈՎ ԵԱՆԻ ՄԻ ԱՆՏԻՊ ԿԱՍԲԱՆԱԿԱՆ ՃԱՌԸ

այ նոր գրականության հիմնադիրն էր Արովյանը հարուստ գրական ժառանգություն է թողել, սակայն մինչև վերջին ժամանակներս նրա գրական այդ ժառանգության մի մասը տակավին ընթերցասեր հասարակության լայն խավերի սեփականությունը չէր դարձել:

Նախաստվետական շրջանում լուրջ ուշադրության և գիտական ուսումնասիրության չի արժանացել հայ մեծ լուսավորչի թողած գրական ժառանգությունը:

Հայաստանում ստվետական կառգեր հաստատվելուց հետո միայն անհրաժեշտ ուշադրությունը դարձվեց մեծանուն գրողի թողած գրական ժառանգության վրա: Հրատարակվեցին Արովյանի մի շարք երկերը, հավաքվեցին, ուսումնասիրվեցին ու լույս ընծայվեցին նրա կյանքին ու գործունեությանը վերաբերող գանազան արխիվներում պահվող գրեթե բոլոր փաստաթղթերը, հիմք դրվեց նրա գրական ժառանգության գիտական ուսումնասիրությանը — արովյանագիտությանը: Լույս են ընծայվել Արովյանի կյանքին ու ստեղծագործությանը վերաբերող մի շարք գիտական լուրջ ուսումնասիրություններ, առանձին մենագրություններ ու բազմաթիվ հոդվածներ: Արովյանի որոշ գրվածքներ լույս են տեսել մի քանի հրատարակությամբ և մեծ տիրաժնեղով, սակայն անմիջապես ըստպահվել են:

Արովյանը օգտվել է գրեթե գրական բոլոր ժանրերից, սակայն, ներկա հոդվածում մեզ հետաքրքրում է միայն դրանցից մեկը, որը վերաբերում է ողբերգ կամ դամբանական ճառ գրելուն: Այս ժանրը հին պատմությունում ընդ և անցյալում հայ գրականության մեջ շատ է գործածվել: Այս ժանրին պատկանող

գործերի կախելի է հանդիպել Արովյանի թե՛ չափածո և թե՛ արձակ գրվածքների մեջ, ինքն յորպիստեղ ուսանելու առաջին տարում նա իր պրոֆեսսորի մահվան առթիվ գրել է հետևյալ ողբերգը. «Մուգ ի վերայ մահուան սիրելուն իմոյ և ուռացչի Վալտերի: Ի գիշերին, ուր ես պահապան եղէ նմա ի սենեկի իւրում»: Մի այլ վարիանտում վերնագրված է. «Ողբ ի վերայ դադաղի սիրելուն իմոյ Վալտերի, 1831 սեպտ. 14 Դերպատ»:

Հայրենիքից ստացվող դառնակսկիծ լուրերից միացել է Արովյանի գեղգայուն սիրտը և նա առ լուրերին արձագանքել է ողբերգերով: 1834 թվի նոյեմբերի 21-ին նա դառնորեն ողբերգել է իր բազմերախտ դաստիարակի. սիրելի հոր և քաղցր բարեկամի՝ մահը: 1836 թվին հայրենիք վերադառնալուց նա ճանապարհին կանգ է առնում նոր Նախիջևանում, ուր մայիսի 15-ին այցելության է գնում իր բազմերախտ ուսուցչի՝ Ալամդարյանի շիրմին: Կաստեղ Արովյանը հոծ բազմության առջև մի դամբանական ճառ է ասում, թվելով Ալամդարյանի բարեմասնությունները, որից հետո գրում է իր ընկերայ դամբարանի բազմերախտ ուսուցչի իմոյ Զարուբին վարդապետի Ալամդարիանցի ի 1836 ամի ի 15 մայիսի ի նոր Նախիջևան՝ բանաստեղծությունը:

Իր հարազատ ժողովրդի լուսավորությանը դործին ծառայելու վեհ գաղափարներով տոգորված Արովյանը հայրենիք է վերադառնում. սակայն այստեղ բազմաթիվ խոշոր դատելի է հանդիպում և երկար թափառումնայնից ու մտորումներից հետո, սոսկ գոյությունը պահպանելու համար, ստիպված է լինում արքունական ծառայության մտնել կամ հնչյակս ինքն է գրում՝ «Վտիպեալ ի շքաւորութենէ մտի ի պաշտօն արքունական, զոր ո՛չ երբեք կամէիք: Նրա միակ մխիթարությունը եղել է այն, որ կարողացել է

մասնավոր պանսիոն հիմնել և այստեղ անկաշկանդ կերպով կիրառել մանկավարժական իր նորագույն մեթոդները: Արքայանը իրեն ամբողջապես նվիրել է պանսիոնի աշակերտներին. նա նրանց համար թե՛ հոգատար, խնամող հայր է հանդիսացել, թե՛ մտերիմ դրուցակից մեծ ընկեր: Արքայանը աշակերտներից անբաժան է եղել. շատ հաճախակի նա մի սեղանի շուրջ աշակերտներին հետ ճաշի է նստել, միասին զրոհնել, ամեն քայլափոխի բավարարել նրանց հարցասիրությունը, ուսման սերներարկել նրանց մատույ սրտերում, տոգորել հայրենասիրական վեհ գաղափարներով: Բավարացի գիտնական Մորից Վագները, մի քանի անգամ այցելելով Արքայանի պանսիոնը, հիանալի հուշեր է թողել աշակերտների հետ նրա ունեցած փոխհարաբերությունների մասին: Ահա ինչ է գրում նա. «Շատ անգամ զնացել այս դպրոցը ու հայ տղաների առաջադիմության վրա շատ զարմացա: Տասը, տասնչորս տարեկան տղաները լավ կարդում ու գրում էին հայերեն, վրացերեն, թաթարերեն, ռուսերեն. գիրմաներեն ու ֆրանսերեն: Իրոք շատ զարմացա. գերմաներեն լավ շեշտելով էին խոսում և լի առջև ուսուցչի գրեյ տված բաներից տեսա, որ գերմաներեն լեզվի կազմությունը լավ տեսակ էին. իմ առեւ Գյոթեի ու Շիլլերի գործերը կարդացին: Ամեն անգամ այս դպրոցը դալիս և այս կայստ. տղաներին տեսնելիս մեծ բուռնությամբ էի զգում, մանավանդ նրանց բարեկամական ու րոտանեւան մտածումը. քաղաքամարտիչուն ու մարտիչուն ինչ շատ էին ուռախացում: Իրենց ուսուցչին շատ սիրում էին, որովհետեւ թե՛ կրթության ու գիտության մեջ հառաջացնելու և թե՛ իրենց հանգստությունը հոգալու համար շատ փութ էր տանում:

Մալիսի տաք սրբոր հուսնեւուն պես պ. Արքայանի հետ մեկտեղ Թիֆլիզից ելա: Նոս բոլոր աշակերտները ձիերով քաղաքից դուրս

մեզ ուղեկցեցին:

Այս աշխույժ երիտասարդների տեսքը նորից ինձ ուրախություն բերեց, նրանք աներեակալելի վարժությամբ էին ձիեր խաղացնում:

Քուռ գետի մոտ, վերջին պարտեզների հասնելուն պես բաժանվեցինք մեր ուղեկիցներին:

Պ. Արքայան իր աշակերտներին գերմաներեն լեզվով հորդորեց, որ ուսման փուլը տանեն, որ դառնալու ժամանակ ինքն էլ որախանա: Մեկ-մեկ ամենի ձեռքը թոթափեց, հետո բարեմադթության ձայներ բառարացան, որոնք մեր ետևից երկար ժամանակ դեռ լսվում էին»^{*)}:

Իր աշակերտների հանդեպ ունեցած անհուն սիրո և խորը վշտի արտահայտության արգասիք է հանդիսանում Արքայանի Քրանասացձալ ի վերայ դամբարանի սիրելի աշակերտին իմոյ Ղորխմազ Արղութեանի ի բերանոյ ընկերաց իրոց՝ որ վախճանեցաւ ի 24 մարտի 1840 ամի ի 15 ամի կենաց իւրոց» ստատհույզ դամբանաւան: Զուրու Այս ճառը մինչև օրս անտիպ է մնացել: Արքայանի, Գրական թանգարանում պահվող, արխիվում պահպանվել է սույն ճառի սեւագիր օրինակը, մինչեւեւ Հայկական ՍՍՌ Պետական կենտրոնական արխիվում վերջերս մեր կողմից հայտարարվել է: Իհարա մեկ ուրիշ, ավելի պարզ գրված, օրինակը:

Իր այս ճառում գոյություն ունի Արքայանը դատեկակիծ մշտում ողորացել է սիրելի աշակերտի վառաժամ մահու: Ծառը արված է գեղարվեստական ավյունով, Արքայանի գրչին հատուկ խորը հուսական շեշտերով ու պատկերավոր լեզվով: Չնայած ճառը բոլորով լեզվով է գրված, բայց նա այնքան վճիտ ու պերճ է իր քաղաքանությունների և այնքան դուրամբունելի, որ գրաբար չիմաբողն սնում և առող է հաճուսով կարդալ: Ստորև բերում ենք Արքայանի այդ դամբանական ճառն ամբողջությամբ:

ԲԱՆ

ՍՍՐՅԵԱԼ Ի ՎԻՐԱՅ ԴԱՐՔԱՐԱՆԻ ՍԻՐԻՍԻ ՍԵՐԱՍԵՐՏԻ ԻՄՈՑ ՂՈՐԽՄԱԶ ԱՐԴՈՒԹՅԱՆԻ Ի ԲԵՐԱՆՈՑ ԸՆԿԵՐԱՅ ԻՐՈՑՑ՝ ՈՐ ՎԱՅՃԱՆԻՍՈՒ Ի 24 ՄԱՐՏԻ 1840 ԱՄԻ Ի 15 ԿԵՆԱՑ ԻՐՈՑՑ

Ղորխմազ ցան. սիրելի, թանկագին, անմոռանալի՝ մեր բարեկամ: Ո՛ւր այդպէս աշակերտ փութով ի միջոյ մերմէ: Ո՛ւր հեռանա ի մէնջ այդպէս ծանր, այդպէս անմոռան, Բո՛ւ՝ է այս պատկեր երկնատիպ, ընկեր սիրելի, այսպէս դալկացեալ, դեղնեալ, թաղամեալ:

Բո՛ւ՝ են այս աշխարհի սիրալիցք այժմ կապուցեալք, փակեալք, սքողեալք ի խոր քուն

անգարթուցանելի: Քո բարեկամք բոլորիմք այժմ զքեւ, ցանկամք, կարօտիմք անոյշ անոյշ քո լեզուի, բայց աւա՛ղ մեզ, դու լռես, դու ո՛չ տաս մեզ պատասխանի: Չայն բարեկամաց քոց այլ ո՛չ լինի քեզ լսելի, խան-

^{*)} Հ. Մուրադյան — ժամանակակիցները հաշտ լուր Արքայանի մասին, Երևան 1942 թ. էջ 19-20.

դադատութիւնք նոցա այլ ոչ քեզ զգալի Արտաստեւութիւն և դու ո՛չ տեսնես, հառա-
ւելմք, բայց դու ո՛չ լսես. մաշիմք և տոշո-
ւումք անսպիտի, այլ դու երկնային իմն լու-
սով արկերով պալատ առնես զամե-
նայն: Դեռ երկար կամէաք վայելել զսէր քո,
դեռ երկար փափագէաք անցուցանել ընդ քեզ
զաւտութիւն ուրախարարս, բայց դու ընդէ՛ր
այդպէս կանուխ կանուխ, մոռացար զմեզ.
ընդէ՛ր ցանկաս վերաթեւել այդպէս վաղա-
ժամ յաշխարհ հեռաւոր, ուր ո՛չ ոք ի մէնջ
կարէ ուղեկից լինել քեզ: Մեք եկաք յուշար-
կել զքեզ: Բայց ո՛ւր, Ղորխմազ ջա՛ն: Ո՛ւր ի
դաշտս և ի հովիտս զարդարեալս այժմէն
երկններանգ ծաղկամբք: Ո՛ւր ի լերինս և ի
ձորս, ուր բազմի՛ցս, բազմիցս հրճուէաք ի
գիրկս զթառատ մօր մերոյ բնութեան: Ուր
ամենայն թուի և տերեւ քեզ, մեզ ներշնչեր են
հոգի անմահութեան: Ո՛ւր, ո՛չ, ի գուր մթին
տարտարոսի, ի չքադարանն ստուերականաց,
ուր շոր ոսկորտիք և սառն գետնախշտի
միայն է լինելոց քնքուշ քո մարմնոյ տուն
յաւիտենականութեան և հանգիստ իշեանի:
Ուր այլ ո՛չ ճառագայթեցի ի դէմս. քո հրա-
շագեղ արեգակն առաւօտեան, այլ ո՛չ զու-
արթացուցէ զսիրտ քո մաքուր, ցօղն երե-
կոյան: Ուր սքանչելազարդ այս կամար երկ-
նային, դալարազուարճ այս լերինք լուա-
զգեստք՝ փակեալ. աւա՛ղ յաւիտեան փակեալ
մնացեն ի սուրբ քոզ հայեցուածոց:

Սիրտք մեր տաշտին, առիք մեր գայտոհն
ի մտաբերելն զայս: Միթէ՛ այսպէս կա՛րճ
էր լինելոց ժամանակ ընկերութեան մերոյ:
Միթէ՛ այսպէս սո՛ւղ և վառանցուկ բոլոր
յոյս մեր և մխիթարութիւն: Միթէ՛ բարեկա-
մութիւն մեր և աշխարհ այդքան ծա՛նր հա-
մարեցիր, զի ընտրեցիր քեզ զայլ աշխարհ.
զայլ բարեկամս: Այս այն տաճարէ՛ սիրե-
լիդ մեր յորս ընդ քեզ միաշուն, ի տունցեան
ի գիշերի վերառաքեաք ի բարձունս զաղերս
բոհնութեան: Այս այն վայրք են բախ-
տաւորք, յորս ի սուրբ ընկերութեան քում
ձեռն ի ձեռն շրջէաք, ի միասին խնդալք,
անմեղ սրտիւ զուարճանալաք, յուսալով ի
բազում ամս, ի բոլոր կեանս վայելել ընդ
քեզ զայս րո սքանչելի, զայս ուրախութիւն
անխառն: Բայց ա՛խ դու հատեռ, խցեղեր
զայս ամենայն յոյս մեր և ակնկալութիւն:
Զի՛նչ այս պատեհառեի, լուռութիւն ի ուժս քո
հրեշտակային: Գիտեմք, սիրելի՛դ մեր, գի-
տեմք զի հեզութիւն և պարկեշտութիւն, ա-
ռաքնութիւն և համեստութիւն յամենայն
կեանս քո փայլէին միշտ ի դէմս այս քո
մաքուր Գիտեմք զի նոքա միա՛ն էին յատ-
կանիշ բարուց քոց բառեսնունդ՝ ազնիւ քում
հասակի զարդք, նովիմք գրաւիցեր զմեզ
այսպէս ջերմ սիրով: Բո՛ւ և ի նախանձնի ա-

ւտութիւն ընկերութեան մերոյ ամսք չին բարք,
քաղցր՝ բնութեան, անխարդախ՝ սիրտ, դիւ-
րին՝ շարժմունք, սիրելի՛ վարք:

Մանր ինչ զրոյց, խօսք ինչ դառն օտար
էին ի հեզահամրոյր քումմէ սուրբ բերանոց:
Վիրաւորեալ ի մէնջ դու ո՛չ վշտանայիր, կրեւ
ի մէնջ զցաւ ինչ՝ դու կրկին անյիշաշար
հոգսով, անխառն սիրով՝ լի երկնային քաղց-
րութեամբ դառնայիր առ մեզ միւս տնգամ,
սիրելի՛ր զմեզ: Խանդադատէիր զմեզ իբրեւ
եղբայր համամայր, միթէ՛ զայս ամենայն
քաղցրութիւն, զայս ամենայն սէր յայն սուկ
միայն ցուցեր մեզ, զի այժմ այսպէս և ևս
տանջեսցես և մաշեցես զմեզ չարաւար:
Միթէ՛ դառն էր քեզ ի գիրկս մեր, զի ընտրե-
ցեր զխորս զայս երկրի քեզ բնակարան սուռն
և սոսկայի: Միթէ՛ անհաճոյ էր քեզ մեր ըն-
կերութիւն, զի այժմ կամիս ընկերանալ ցն-
ցից և որդանց: Քո առոյգ մարմին, քո աշ-
խոյժ հասակ նոցա անկուշտ որովայնի, նո-
ցա սոսկալի ժանեաց արժան համարիցեր
տալ ի կերակու՛ր: Բի՛ ո՛չ ի մեզ, ի ծաղկեալ
քո պատանեկութեան գիա՛րդ ո՛չ խնայիցեր:

Ղորխմազ ջա՛ն: Ե՛րբ կարծէաք ի քէն
զայդպիսի խառնարտութիւն: Զի՛նչ տեսա-
նիմք: Յնո՛րք են այս երազոյ: Ո՛ւր համբե-
րեն աչք մեր տեսանել զքեզ յայսօրինակ
տկարութեան: Բարեհամրոյրդ ի բարեկամս
որպէս ո՛չ խնայեցեր դո՛նէ ի մայր քո տա-
րաբախտ ի քոյրս քո վշտալիցս: Ի կեանս քո
նորածաղիկ յընկերս քո խղճալիս, որք սի-
նուրբ և պաշտէաքն զքեզ: Զքե՛զ կամեն յա-
փըշտակել ի մէնջ որդիք խաւարեան ողորմ,
այլ և ո՛չ բարեկամութեան անգամ զօրէ օգ-
նել քեզ և ոչ սէրն անգամ մարթանայ յետս
դարձուցանել զքեզ: Մեր զկեանս մեր պատ-
րաստէաք գոհել վասն քո, մեք զմահ անգամ
խնդութեամբ կրեաք վասն սիրոյ քո սուրբ:
Բայց աւա՛ղ, իզուր ամենեքեան: Որ հրաւի-
րենն զքեզ բուռն է իշխանութիւն նորա, ան-
ընկճելի կամք նորա, անհամոզելի վճիռ նո-
րա: Ընդ քեզ ի հուր և ի ջուր քաղցր էր մեզ
մտանել, բայց այժմ ձեռն ահարկու խոր-
տակէ զամենայն ընդիմութիւն, բեկանէ զա-
մենայն դօրութիւն, ի բաց վարէ զմեզ մատ-
նանիշ իմն սպառնալեօք: Որպի՛սի քուն հան-
գիստ թեաքողէ զքեւ: Որպի՛սի մեղմութիւն
անմեղ փայլի ի պատկերս քո լուսափայլս:
Այլ աւա՛ղ, արեգակն առաւօտեան զարթու-
ցանէ զամենայն առարաքս, կենդանացործէ
զամենայն բնութիւն, և արեւ քո սիրալի ա-
ճապարէ՛, անհետանայ ի մո՛տս անդրոց:
Դարուն կենսատու ներշնչէ՛ ընդ ամենայն
տիեզերս զնո՛ր աւետիս շարութեան և դալա-
րազուարճ ծաղիկ քո կենաց՝ ցամաքեալ
ընդարմաքեալ, խորդակահատ ետիա՛լ՝ Թառա-
մի՛ այդպէս տարածամ: Բնութիւն համայն

երգէ գերգա խնդութեան բարձրելոյն զօրութեան և մեք պատրաստեմք ողբերգել զմահ սիրելոյդ: Ո՛վ դառնութեանս, երկինք և երկիր պատմեն զքանչիւս Աստուծոյ: Համայն արարածք վերերգեն զսէր նորա անբովանդակելի, բայց զի՛նչ այս ծանր վճիռ սոսկալի, զոր նախասահմանութիւն կնքեաց ի վերայ մահկանացուաց առ ի ստացումն երկնային իւրոյ արքայութիւն:

Բայց ո՛չ, Ղորխմազ ջա՛ն, ո՛չ մեք զքո սուրբ հոգի ո՛չ կամիմք ծանրացուցանել այսօրինակ տրտնջանօք: Գիտեմք, զի լուսեղէնք շրջափարեն զքեւ, գիտեմք, զի ընդ անմարմնոց և երկնատարաց պարառեալ վերասլանայ այժմ հոգի քո անմեղ: Գիտեմք, զի նո՛ր աշխարհ, նո՛ր յոյս, նո՛ր կեանք այժմ բացեալ երկին քեզ, բիւրիցս երջանիկ, բիւրիցս հոգեզմայլ, լի անմահական խնդութեամբ, քան աշխարհ մեր վշտալից: Գիտեմք, զի հայրն երկնատու բացեալ զգիրկս իւր սիրով, ընդառաջէ քեզ ընդունել զքեզ յորդէգործութիւն իւր անզրուական զառաքինիք և զարդարդ և ծնողի քո գործվագութեմ, քո հայր պատուական, քո մա՛յր քնքուշ, որք վաղուց հեռացեալ ի քէն, կարօտամաշ սպասէին քումդ ցանկալի տեսութեան, որք որբացուցեալ զքեզ թողեն զքեզ աստէն ի վիշտ և ի կսկիծ անպատմելի, այժմ բացեալ զգիրկս ի հեռաստանէ, դիմին ընդ առաջ քո արտասուալից խնդութեամբ, ամփոփել զքեզ ի ծոց լուսեղէն, գգուիլ զքեզ, ողջագործել զքեզ, սրբակատել զքեզ վասն ամենայն դառնութեանց կրելոց ի քէն յայսմ աշխարհի, խընդակից լինիլ ընդ քեզ յայսմ հետէ երանաւէտ արքայութիւն:

Քաջ զգամք, զի ժպիտ նոցա միայն ծնողական փոխանակեսցէ քեզ զամենայն բարեկամս քո և սիրելիս, ի գիրկս նոցա ջերմին այլ ո՛չ յիշեսցես զմեզ:

Այլ ո՛չ իշխեմք արժան համարել զմեզ երջանկահրաշ քումդ ընկերութեան. հրեշտա՛կդ լուսեղէն, բայց կարեմք արդեօք սաստել սրտի մերում խոցոտեալ, զի ուր և դիմեսցուք այսուհետեւ, ուր և շրջեսցուք, քո պատկեր սխրալի կենդանացի ի միտս մեր: Անոյշ թո լեզու յայն գործվական հնչեսցի ի մեր լսելիս, իսկ տեսութիւն քո սուրբ՝ ա՛խ յաւիտեան, յաւիտեան փակի ի մէնջ, յաւիտեան մնացողք կարօտ սիրելի քում ընկերութեան:

Ստուծոյ քո միայն շրջեսցի առ միօք: Նրա՛զի միայն գուցէ բախտաւորեսցեն զմեզ մերթ ընդ մերթ զքոյդ տեսանել կերպարան ցանկալի: Վշտալից ընկերակիցք իմ, այս բարեկամ մե՛ր է, որ այսպէս անկեալ կայ առաջի մեր՝ անշունչ, անբարբառ: Այս սիրելին

է մեր՝ քաղցրաբարոյն Ղորխմազն, հեզն, անարատն, պարկեշտն և ջերմ մեր ընկեր: Կամի տալ մեզ զվերջին բարեա՛ւ մնայն, այլ աւա՛ղ լուսալ է դայլայլակ քաղցրաբարբառ նորա լեզուի: Զվերջի՛նն կամի գրկել զմեզ, փարել զմիօք, այլ ա՛խ ձեռք նորա այլ ո՛չ գօրեն: Լացցո՛ւք և ողբասցո՛ւք ուրեմն, զի այս արտասուի մեր միայն կարեն հատուցանել նմա այժմ զայն ամենայն տրիտուր բարեկամութեան, զորս ա՛յնքան վայելեցաք ընդ նմա և ի նմանէ յերջանիկ աւուրս կենցաղակցութեան մերոյ և կենդանութեան նորա: Կամի՛ ցանկա՛յ խնդրել զներողութիւն, մեք տացո՛ւք նմա զի շրթունք նորա գեղեցիկք՝ փակեալ կան այժմ երկնային իմն լուսեղէնամբ: Զայս միայն մնայ մեզ ի պատկառելի յայսմ վայրկենի ի վերջին նորա յայմս ուղի տարանձիգ՝ տալ նմա ի նշան բարեկամութեան:

Տացո՛ւք նմա ուրեմն զհամբոյլ սիրոյ և վերջին հրաժարման, յորմէ ա՛խ յաւիտեան գրկիմք, զոր յաւիտեան այլ ո՛չ տեսանիցիմք: Նա ո՛չ կամէր այսպէս փութով թողուլ զմեզ, նա այսպէս կանուխ ո՛չ ցանկայր բաժանել ի մէնջ, դուք քաջ գիտէք, թէ որպէս ջերմ էր սէր նորա առ մեզ, որպէս հաւատարիմ և հաստատ բարեկամութիւն նորա անկեղծ: Բայց աւա՛ղ վշտացս և նախասահմանութեան վերին նախանձեալ յառաքինական նորա կեանս, եբարձ զնա ի մէնջ այսպէս տուրածամ, զի անփո՛րձ մնացէ սիրտ նորա արդար ի բազմածուփ վտանգաց անկայուն այսր կենցաղոյս: Եկեսցէ՛ դարունն, կրկին եկեսցէ, ծագեսցեն բազում առաւօտք, այլ սիրելին մեր Ղորխմազ ո՛չ ևս գտանիցի ի միշտ մերում: Ո՛չ ևս վայելեսցուք այսուհետեւ զանխառն նորա ընկերակցութիւն, ո՛չ ևս ծիծաղեցցին կրկին հրեշտակային նորա դէմք յուրախութիւն մեր և ի զուարճութիւն: Ընկալ ուրեմն փոշի՛ թանկագին, ընկա՛լ սիրով Ղորխմազ ջա՛ն, զանկեղծ զայս ցաւակցութիւն սուրբ սիրոյ և մաքուր բարեկամութեան: Սիրտք մեր ո՛չ կամին հեռանալ ի քէն, մեք ո՛չ կարիմք այդպէս միայն ուղարկել զքեզ զթանկագինդ հոգւոյ մերում, այլ զի՛նչ զի՛նչ կարիմք առնել տկար քո բարեկամքդ:

Կարի՛մք արդեօք՝ ասա մեզ՝ հակառակիլ անշարտելի օրինաց բնութեան, որում և մեքն կանուխ թէ անազան պա՛րտիմք ենթարկիլ: Երկինք և երկիր՝ անցցեն, այլ մոռանալ զքեզ՝ եղբա՛յր մեր, հոգի՛ մեր, սիրելի՛ մեր, ո՛չ, ո՛չ կարիմք բնաւ յիշատակ քո պաշտելի՛ անշնչելի՛ մնացէ ի միտս մեր մինչև ցօր կատարածի աշխարհի: Մինչև ցել ջնշոյ մերոյ, գերեզման քո սգապատում, ոսկերք քո և փոշի թանկագին սուրբ մնացեն

մեզ միշտ. նոքա լիցեն մեզ պաշտելի ար-
ձա՛ն երկրպագութեան, զորս ծաղկամբք բո-
լորենացուք, արտասուօք թացցուք, տկառ լե-
զուաւ օրհնեսցուք և պատուեսցուք: Անտի՛
խնկեսցուք առ քեզ ի կայանս առդարոց
զհառաչանս անխարդախ բարեկամութեան:
Ջրո կարօտութիւն քարինքս այսոքիկ անլե-
զուք տայցեն մեզ, որք զքեզն այժմ կնքեն
զանմոռակալիդ մեր: Հայնա՛ց ի մեզ ի բար-
ձանց ի լուսնդէն քո օթեանէ, մինչ խումբ
սիրելեաց քոց աստանոր պարայածեալ զքոյդ
վերակրկնեսցուք զանուն պաշտելի, զքոյդ
տօնեսցուք զյիշատակ սխրալի: Քո միայն
ժպիտ քաղցրահամբոյր նկարագրեալ ի դէմս
աստեղաց քարոզ եղեալ երանակա՛ն քո՝ լի-
ճակի, արգահատեսցէ, սփոփեսցէ՝ զսիրտ
մեր ցաւագնեալ:

Ա՛ռ սիրելի, ա՛ռ ուրեմն զայս համբոյր
վերջին, զորս կրկին ընկալցուք ի քէն ի կըր-
կին տեսութեան յերանաւէտ արքայութեան,
ի բնակարանս արդարոց, յահեղափայլ ներ-
կայութեան Հօրն երկնատրի, յորմէ արտա-

սուօք աղերսեմք, յերեսանկեալ պաղատիմք
ընդունիլ զքեզ ի դասս արդարոց և սրբոց
յարքայութեան իւրում երանաւէտ, որ ընտ-
րելոցն և առաքինեացն է միայն պատրաստ:

Երթ, երթ. ի խաղաղութիւն, հրեշտակն
պահապան առաջնորդ լիցի քեզ յուղի քո ան-
ծանօթ:

Սլացի՛ր ի վեր աղանի՛դ մաքուր՝ ահա
ամպք համայն զտեղի տան, և գունդք լու-
սէղինաց սաւառնին զքե, մեք լսեմք զձայն
հոգնեալագ երգոց, հոգի մեր տեսանէ զպսակ
անթառամ ի զլուխ քո բոլորեալ: Անուշահո-
տութիւն երկնային ի քիմքս մեր բուրէ, այս
է վիճակ արդարոց, ո՛վ հիմերջանիկ հն նո-
քա, որք իբրև զքեզ անարատ մտին յաշիւարհ
և անարատ ելանեն աստի: Եվ յերանութիւն
յայդմիկ դու դեռ հայիս առ մեզ, կուսեղէ՛նդ
մաքուր, դեռ ժպտի՛ս ի դէմս հողեղինացս
անարժանից: Ո՛վ, քաջտեսցեն՝ բոլոր ոսկերք
մեր, սպառնեսցի՛ մեր շունչ, եթէ ո՛չ և ի
մուտս գերեզմանի զքոյդ յիշեսցու՛ք զանուն
տօնելի:

Չուեա՛ց ուրեմն յանգրաւելին յայն խնդութեան,
Ջոր հողածնացս փակ է աստ աջն աճաւորին:
Անդ ի կայանս հոգեղիւնաց քո քնակութիւն
Քա՛ղցր լիցի իւզ, քան ստուերական այս ձոր մթին:

Երազական և մեր սուղ կեանք փութով անցցի.
Ուր վերենմեալ ի քես քեքես ի գիրկս քու,
Ձքե՛զ խնդրեսցու՛մ, զքեզ զմայլեսցու՛մ ի մի հոգի,
Ի մի սէր, մի վիճական մահ և անտրուամ:

Մի քեզ լալիք մեր՝ մի աղէտք սրտատոչորք
Մանր բուսցեն: Դու արբեսցես զայն մինչ առ քեզ
Դիմեսցու՛մ մեք: Ցայնժամ այս վիշտ հոգեքորքոք
Ի ցնծութիւն դարձցի, կրկին երբ տեսցու՛մ զքեզ*):

*) ՀՍՍՌ Պետական կենտրոնական արխիվ, ֆոնդ № 2, գործ № 2443, թերթ

